

Dwa przypadki stwierdzenia *Aegosoma scabricorne* (SCOPOLI, 1763) (Coleoptera: Cerambycidae) w Polsce

<http://doi.org/10.5281/zenodo.4905919>

JACEK KURZAWA 

ul. dr. Sterlinga 2/10, 97-200 Tomaszów Mazowiecki, Polska, e-mail: jacek.kurzawa@entomo.pl

ABSTRACT. Two records of *Aegosoma scabricorne* (SCOPOLI, 1763) (Coleoptera: Cerambycidae) in Poland.

New data about *Aegosoma scabricorne* (SCOPOLI, 1763) from Poland are given. Both records from urban agglomerations are considered importation, although the existence of a settled population in the country cannot be ruled out. An attempt was made to estimate the similarity in terms of thermal requirements. Possibilities of occurrence this species in Poland was discussed.

KEY WORDS: introduced species, longhorn beetles, new records.

WSTĘP

Rodzaj *Aegosoma* AUDINET-SERVILLE, 1832 jest reprezentowany przez 22 gatunki (TAVAKILIAN & CHEVILLOTTE 2021), z czego 11 gatunków występuje w regionie palearktycznym a jedynie jeden – *Aegosoma scabricorne* (SCOPOLI, 1763) (Coleoptera: Cerambycidae: Prioninae: Aegosomatini) występuje w Palearktyce zachodniej. Gatunek ten rozmieszczony jest w Europie południowej i środkowej, notowany ponadto jest z Kaukazu, z Bliskiego Wschodu i z Azji Mniejszej (DANILEVSKY 2020). Z terenu Polski był wykazany z Wrocławia (CHAPPUIS 1921), jednak nie został on zaliczony do naszej fauny krajowej z braku innych pewnych doniesień (BURAKOWSKI *et al.* 1990). Jest on stwierdzony blisko granic naszego kraju na Słowacji w Medzilaborce i Ulič (SLÁMA 1998) oraz na izolowanym stanowisku w Joachimsthal (Schorfheide, Brandenburgia, Niemcy) (MÖLLER & SCHNEIDER 1994, BENISCH 2021). Gatunek ten udało się niedawno odkryć w Czechach (FOIT *et al.* 2016), gdzie był już uznawany za wymarły (SLÁMA 1998).

MATERIAŁ I METODY

Dwa rekordy omawianego gatunku pochodzą bezpośrednio od osób, które zaobserwowały żywe okazy tego gatunku. Okaz z Krakowa wkrótce po złowieniu został przekazany i znajduje się w kolekcji autora. W miejscu złowienia okazu wykonano także fotografie materiału żywicielskiego larw z widocznymi otworami wylotowymi. Podstawą dla drugiego rekordu są fotografie wraz z relacją obserwatora.

WYNIKI

Nowe dane o występowaniu *Aegosoma scabricorne* (SCOPOLI, 1763):

Kraków-Podgórze, UTM: DA24, 20.07.2015, 1♂, leg. M. Waligóra, det. et coll. J. Kurzawa.

Żywy samiec został zebrany w godzinach południowych na terenie hali fabrycznej. Na terenie tego zakładu składowane były legary w przekroju 25×25 cm, w których stwierdzono liczne otwory wylotowe (Ryc. 1). W całości były użyte do unieruchomienia podczas transportu wielkogabarytowych elementów stalowych o wadze 30 ton, importowanych z Ukrainy drogą kolejową. Odbłyło się kilka takich transportów w latach 2013–2014. Belki zostały następnie pocięte na krótsze odcinki i składowane na terenie fabryki przez kilka następnych lat, co pozwoliło larwom na dokończenie cyklu rozwojowego. Zaobserwowano kilkanaście otworów wylotowych, co świadczy o przedostaniu się większej liczby osobników do przyległego terenu z odpowiednim środowiskiem do zasiedlenia.

Będzin-Malobądz, UTM: CA67, 07.2015, 1♂, fot. K. Naszczyński, det. J. Kurzawa.

Samiec *Aegosoma scabricorne* w Będzinie został sfotografowany w godzinach południowych na klatce schodowej budynku biurowego na terenie przemysłowym a następnie, po obfotografowaniu, wypuszczony w przyległy teren. Nie jest jasne pochodzenie tego okazu. Może on pochodzić zarówno z importu jak również być osobnikiem osiadłej tam populacji, której występowanie należałoby potwierdzić dalszymi badaniami. Okolica porośnięta jest licznymi starymi topolami *Populus* i wierzbami *Salix* rosnącymi w pobliżu rzeki Przemsza. Duża zasobność starych, martwych i zamierających drzew w najbliższym otoczeniu stwarza możliwość występowania populacji tego gatunku, która może pochodzić z wtórnego zasiedlenia.

Monitorowanie najbliższych okolic przylegających do miejsc obserwacji okazów w obydwu powyższych lokalizacjach jest konieczne w celu poszukiwania występowania osiadłych populacji, jak również z powodu potrzeby pełnego wyjaśnienia pochodzenia okazu z Będzina i będzie przedmiotem dalszych badań inwentaryzacyjnych.



Ryc. 1. Legary z licznymi otworami wylotowymi *Aegosoma scabricorne* (SCOPOLI, 1763) (A) i otwory wylotowe (B) (fot. M. Waligóra).

Fig. 1. Beams with numerous exit holes of *Aegosoma scabricorne* (SCOPOLI, 1763) (A) and exit holes (B) (photo M. Waligóra).



Ryc. 2. *Aegosoma scabricorne* (SCOPOLI, 1763) – samiec (fot. K. Naszczyński).

Fig. 2. *Aegosoma scabricorne* (SCOPOLI, 1763) – male (photo K. Naszczyński).

Biologia i ekologia

Aegosoma scabricorne jest gatunkiem ciepłolubnym, silnie związanym z zamierającymi i świeżo obumarłymi drzewami o średnicy pnia powyżej 50 cm, najlepiej dodatkowo uszkodzonymi poprzez ułamanie gałęzi od pnia oraz z dziuplami takich drzew. Ekspozycja pnia na słońce nie ma znaczenia dla tego gatunku (FOIT *et al.* 2016).

Gatunek jest polifagiem, zasiedlającym głównie topolę *Populus* i wierzbę *Salix*, a także buk *Fagus*, orzech *Juglans*, klon *Acer*, dąb *Quercus*, olchę *Alnus*, lipę *Tilia*, śliwę *Prunus*, wiąz *Ulmus*, jesion *Fraxinus*, morwę *Morus*, kasztanowiec *Aesculus*, grab *Carpinus*, platan *Platanus* i wiele innych gatunków drzew. Postacie dorosłe prowadzą skryty tryb życia wykazując aktywność wieczorem i nocą. Imagines spotykane są od połowy lipca do sierpnia, niekiedy przylatując do źródeł światła sztucznego. Posiada trzyletni cykl rozwojowy. Jest gatunkiem o wysokich wymaganiach siedliskowych, jako gatunek reliktowy, preferuje lasy bogate biologicznie (MÜLLER *et al.* 2005).

DYSKUSJA

Najbliższe stanowiska tego gatunku oddalone są od granic Polski zaledwie 5 km i 14 km w linii prostej ze Słowacji z Medzilaborce i Ulič (SLAMA 1998), oraz z Czech z okolic Olomuńca (Olomouc) – ok. 50 km. Od strony zachodniej najbliższym położonym stanowiskiem jest Joachimsthal w Brandenburgii (Niemcy) – 26 km od naszej granicy.

Jest to również najdalej na północ wysunięte stanowisko w całym zasięgu tego gatunku. Na Ukrainie gatunek ten posiada kilka stanowisk w Karpatach – w Uzhorodzie i Mukhaczewie. Obydwa oddalone są ok. 50 km od granicy Polski (BIODIVERSITY OF UKRAINE 2021).

W okolicy miejscowości Lanžhot (Morawy południowe – Czechy) prowadzone były szczegółowe badania nad preferencjami tego gatunku. Średnia roczna temperatura stanowiska wynosi tam 9,5°C, a suma rocznych opadów – 530 mm (FOIT *et al.* 2016). Dla Katowic (okolice Będzina) średnia temperatura roczna w latach 1991–2020 wyniosła 8,95°C a suma opadów rocznych 723 mm. (<https://meteomodel.pl/>), natomiast dla Krakowa (obserwatorium) średnia temperatura roczna z lat 1991–2020 jest wyższa niż na Morawach i wynosi 10,72°C, zaś suma opadów wyniosła 693 mm. Biorąc pod uwagę lokalne warunki w okolicach wielkopierzchniowych placów budów, fabryk i odkrytych przestrzeni przemysłowych tereny takie wydają się być dogodnym siedliskiem do występowania tego gatunku w Polsce pod względem wymagań termicznych. Północną granicę zasięgu może limitować minimalna temperatura roczna. Obydwa rekordy stwierdzone na terenie Polski są skorelowane z doniesieniami z terytorium Czech, Słowacji i Niemiec. Występowanie gatunku w najcieplejszych regionach w Polsce jest możliwe ze względu na jego wymagania troficzne jak również bliskość stanowisk jego występowania przy granicach Polski z Niemcami, Czechami, Słowacją i Ukrainą. Gatunek jest możliwy do znalezienia w polskich Bieszczadach. Prowadzone tam przez autora poszukiwania pod kątem występowania tego gatunku w przyległym terenie w granicach Polski w 2014 roku (Wola Niżna, Nowy Łupków) nie przyniosły jednak rezultatów.

Aglomeracje miejskie i tereny postindustrialne, których termika jest podwyższona, dają szansę wystąpienia *Aegosoma scabricorne*. Z powodu nasilającego się transportu wielkogabarytowego drewna (do celów handlowych i przemysłowych) należy brać pod uwagę możliwość rozprzestrzeniania się tego gatunku na nowe tereny. Niedawne, niespodziewane odkrycie *Aegosoma scabricorne* w Bawarii sprawiło, że pojawił się również problem z interpretacją pochodzenia okazu. Pod uwagę brano wzmożony handel międzynarodowy drewnem opałowym (ADELMANN 2018). Sprzyjającymi okolicznościami dla zadomowienia się gatunku jest możliwość dokończenia rozwoju larwalnego w martwym drewnie oraz dogodne warunki termiczne w obszarach uprzemysłowionych.

Zjawisko zawlekania gatunków z rodziny Cerambycidae do Europy w ostatnich latach przybiera na sile. Kilka gatunków zadomowiło się tworząc reprodukcyjne populacje w naturze (KURZAWA *et al.* 2020). Z ostatnich lat znany jest przypadek zawleczenia kaukaskiego gatunku nietolnej kózki *Morimus verecundus* (FALDERMANN, 1836) do Słowacji wraz z importem dużych ilości drewna (w latach 50. i 60. XX wieku) i późniejszym zasiedleniu przez ten gatunek przyległego obszaru (SLÁMA 2017). W Polsce stwierdzono w ciągu ostatnich 20 lat pięć przypadków zawleczenia żywych osobników z rodziny kózkowatych: *Anoplophora glabripennis* (MOTSCHULSKY, 1854) (Białooki 2003), *Trichoferus griseus* (FABRICIUS, 1793) (PRZEWOŻNY & KONEFAŁ 2016), *Trichoferus campestris* (FALDERMANN, 1835) (KURZAWA 2019), *Callidiellum villosulum* FAIRMAIRE, 1900 (KURZAWA *et al.* 2020) oraz *Pterolophia angusta multinotata* PIC, 1931 (KURZAWA in prep.).

Ochrona

Aegosoma scabricorne jest gatunkiem zanikającym i wymierającym w Europie. Znajduje się na Czerwonej Liście – European Red List of the IUCN (MASON *et al.* 2010). Jest objęty ochroną ścisłą w Niemczech. Wyginął on w Bawarii i Saksonii w Niemczech. Długo uznawany był za gatunek wymarły w Czechach. Ze względu na szybki proces zanikania w Europie zaistniała konieczność jego ochrony. Wskazania odpowiednich metod zostały omówione przez FORT *et al.* (2016). *Aegosoma scabricorne* może być jednocześnie „gatunkiem parasolowym” dla zachowania starych drzew. W celu zapewnienia zachowania jego siedlisk należy chronić stare, zamierające drzewa, a eliminację martwych drzew zastąpić zabiegami pielęgnacyjnymi, ograniczonymi do pozostawienia pni drzew, w których jego larwy rozwijają się mogą nawet przez kilka następných generacji.

PODZIĘKOWANIA

Za przekazanie okazu *Aegosoma scabricorne* do badań oraz za przekazanie szczegółowych i cennych informacji dotyczących okoliczności znalezienia okazów składam podziękowania Marcinowi Waligórze z Krakowa oraz Krzysztofowi Naszczyńskiemu z Będzina.

PIŚMIENNICTWO

- ADELMANN W. 2018. Diskussionspapier: Wiederfund des Körnerbocks in Bayern – zwei Interpretationen, eine Schlussfolgerung. *Anliegen Natur* 40(2): 87–90.
- BENISCH C. 2021. *Megopis scabricornis* (SCOPOLI, 1763), In: kerbtier.de – Beetle Fauna of Germany. <https://www.kerbtier.de/en/index.html> (9.05.2021).
- BIALOOKI P. 2003. *Anoplophora glabripennis* (MOTSCHULSKY) (Coleoptera: Cerambycidae) – pierwsze stwierdzenie w Polsce. *Ochrona Roślin* 47(11): 34–35.
- BIODIVERSITY OF UKRAINE. 2021. Biodiversity of Ukraine – the information resource for Ukraine biota diversity. State Museum of Natural History, National Academy of Science of Ukraine. Published on the internet <http://dc.smnh.org/maps/2929> Downloaded 09 May 2021.
- BURAKOWSKI B., MROCKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1990. Chrząszcze Coleoptera. Cerambycidae i Bruchidae. XXIII, 15: 1–312+1 mapa.
- CHAPPUIS U. 1921. *Aegosoma scabricorne* SCOP. bei Breslau. *Deutsche Entomologische Zeitschrift. Deutschen Entomologischen Gesellschaft* 1920: 415.
- DANILEVSKY M.L. 2020. Catalogue of Palaearctic Coleoptera, Vol. 6/1. Chrysomeloidea I (Vesperiidae, Disteniidae, Cerambycidae). Updated and revised second edition. Brill: 924 pp.
- FOIT J., KAŠÁK J., NEVORAL J. 2016. Habitat requirements of the endangered longhorn beetle *Aegosoma scabricorne* (Coleoptera: Cerambycidae): a possible umbrella species for saproxylic beetles in European lowland forests. *Journal of Insect Conservation* 20: 837–844.
- KURZAWA J. 2019. Nowe dane o *Trichoferus campestris* (FALDERMANN, 1835) (Coleoptera: Cerambycidae) w Polsce. *Acta entomologica silesiana* 27(online013): 1–3. <http://doi.org/10.5281/zenodo.3249995>.
- KURZAWA J., STĘPIEŃ S., BOBREK M., BOBREK R., 2020. Dwa przypadki zawleczeń *Callidiellum villosulum* (FAIRMAIRE, 1900) (Coleoptera: Cerambycidae) do kontynentalnej Europy. *Acta entomologica silesiana* 28(online002): 1–6. <http://doi.org/10.5281/zenodo.3726708>.
- MASON F., CAMPANARO A., HORÁK J., ISTRATE P., MUNTEANU N., BÜCHE B., TEZCAN S., MÉNDEZ M., DODELIN B., ALEXANDER K., SCHLAGHAMERSKY J. 2010. *Aegosoma scabricorne*. The IUCN Red List of Threatened Species 2010: e.T157682A5124260. <https://www.iucnredlist.org/species/157682/5124260> Downloaded on 06 May 2021.
- MÖLLER G., SCHNEIDER M. 1994. Koleopterologisch-entomologische Betrachtungen zu Alt- und Totholzbiotopen in der Umgebung Berlins. Teil 2. *Entomologische Nachrichten und Berichte* 38: 225–244.

- MÜLLER J., BUSSLER H., BENSE U., BRUSTEL H., FLECHTNER G., FOWLES A., KAHLEN M., MÖLER G., MÜHLE H., SCHMIDL J., ZÁBRANSKÝ P. 2005. Urwald relict species: Saproxylic beetles indicating structural qualities and habitat tradition. *Waldoekologie Online* 2: 106–113.
- PRZEWOŻNY M., KONEFAL T. 2016. Przypadek zawleczenia do Polski *Trichoferus griseus* (FABRICIUS, 1792) (Coleoptera: Cerambycidae). *Acta entomologica silesiana* 24: 1–2.
- SLÁMA M. 1998. Tesaříkovití – Cerambycidae České republiky a Slovenské republiky (Brouci – Coleoptera). Krhanice, 383 pp.
- SLÁMA M. 2017. Poznámky k výskytu čtyř druhů tesaříků ve střední Evropě. *Entomofauna carpathica* 29(2): 58–62.
- TAVAKILIAN G., CHEVILLOTTE H. 2021. Titan database about longhorns or timber-beetles (Cerambycidae). <http://titan.gbif.fr> (5.05.2021).

Accepted: 13 May 2021; published: 7 June 2021

Licensed under a Creative Commons Attribution License <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>